کاریگەریی ژینگە لە سەر زمانی دایك.. فۆنک تێڕعێت

لەگەڵ پێشکەوتنی ئابووری و تەکنەلۆجیا، کۆمەڵگەکان بەگشتی زیاتر بەڕووی یەکتردا کراونەتەوە. ئەگەر لە کۆندا بازرگانی و دیپلۆماسیی هۆکاری سەرەکیی پێوەندیی نێوان وڵاتان بوون و زیاتر چینە دەسەڵاتدارەکان لێی سوودمەند دەبوون، ئەوا لەم سەردەمەدا گەشتوگوزار و تێکەڵاوبوونی نەتەوەکان بووەتە دیاردەیەکی ئاسایی. ئەمەش وایکردووە کە ژمارەیەکی زۆری خەڵك، بەتایبەتی گەنجان، وڵاتی خۆیان جێبهێڵن و ڕوو لە هەندەران بکەن.

چەند هۆکارێك لە پشت ئەم کۆچکردنەوە هەن، وەك: ناسەقامگیریی ئابووری و سیاسی، بێکاری، کێشە کۆمەڵایەتییەکان، گەڕان بەدوای ژیانێکی باشتر و هەلی خوێندن. بێگومان ژینگە نوێیەکە کۆمەڵێك ئاستەنگ بۆ کۆچبەران دروست دەکات، ناچاریان دەکات بۆ ڕاپەڕاندنی کاروباری ڕۆژانەیان، زمانی دووەم (زمانی وڵاتی خانەخوێ) زیاتر بەکار بهێنن.

بە تێپەڕبوونی کات، منداڵانی کۆچبەران زیاتر تووشی داخورانی زمانی دایك دەبنەوە، ئەمەش بەهۆی بەکارنەهێنانی بەردەوامی زمانەکە و هەندێك جاریش بەهۆی هاوسەرگیریکردن لەگەڵ نەتەوەی جیاواز. وردە وردە وشە و دەستەواژە ڕەسەنەکان لە بیر دەچنەوە و نەوە لە دوای نەوە، زمانی دایك دەکەوێتە ژێر مەترسییەوە. ئەگەر ڕێگریی لەم دیاردەیە نەکرێت، ئەگەری لەناوچوونی زمانەکە کارەساتێکی چاوەڕوانکراو دەبێت.

ئەم پرسە تەنیا تایبەت نییە بە کورد، بەڵکو کێشەیەکی جیهانییە و بەشێکی زۆری زمانەکانی دنیا ڕووبەڕووی هەمان مەترسی بوونەتەوە. زمانی کوردیش هەرچەندە یەکێکە لە زمانە دەوڵەمەند و دێرینەکان، بەڵام چ لە ناوخۆ و چ لە دەرەوەی وڵات، لە هەردوو ئاستی نووسین و قسەکردندا ڕووبەڕووی داخوران بووەتەوە.

یەکێك لە هۆکارە ناوخۆییەکان، سیاسەتی هەڵەی پەروەردەیی و گرنگیدانی زیاد لە پێویست بە زمانی بیانییە. هەندێك خێزان و ناوەندی پەروەردەیی (بەتایبەت ناحکوومییەکان)، منداڵ لە تەمەنێکی

زۆر بچووکەوە دەخەنە بەر خوێندنی زمانی بیانی، تەنانەت پێش ئەوەی بە تەواوی شارەزای زمانی دایکی خۆیان ببن.

ئەم کارە وایکردووە کە خۆشەویستیی منداڵان بۆ زمان و نیشتمانەکەیان کەم ببێتەوە. ئەمە لە کاتێکدایە کە توێژینەوە زانستییەکان سەلماندوویانە، باشترین تەمەن بۆ فێربوونی زمانی دووەم، تەمەنی (٩-١٠) ساڵییە، واتە دوای ئەوەی منداڵ بەتەواوی لە زمانی دایکیدا قاڵ دەبێتەوە. دەرئەنجامی ئەم سیاسەتە پەروەردەییە ناتەندروستە، بەڕوونی دەبینرێت، ئێستە لە ناو منداڵاندا توانای دەربڕینیان بە زمانی کوردی لاوازە. بێگومان خێزانەکانیش، بەتایبەتی دایکان، پشکی شێریان لەم بەرپرسیارێتییەدا بەردەکەوێت.

پێشنیاز بۆ چارەسەر:
بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی داخورانی زمانی دايك، پێویستە کار لەسەر ئەم خاڵانە بکرێت:
١. چاکسازی لە سیستمی پەروەردە: پێداچوونەوە بە پرۆگرام و شێوازی وانەگوتنەوە و ڕەچاوکردنی تەمەنی گونجاوی منداڵ بۆ فێربوونی زمانەکان.

٢. پێڕەوکردنی پرۆگرامی نیشتمانی: گرنگیدان بە وانەی نیشتمانی و مێژوو و ئەدەبی کوردی لە هەموو قۆناغەکانی خوێندندا.

١. پەرەپێدانی زمانی ستانداردی نەتەوەیی: کارکردن بۆ زمانێکی ستانداردی یەکگرتوو کە لە سامان و وشەی هەموو زاراوەکان (سۆرانی، کورمانجی، هەورامی، کەڵهوڕی، زازاکی و…) سوود وەربگرێت و لە ناوەندە فەرمی و پەروەردەییەکاندا بەکار بهێنرێت.

٢. ڕۆڵی خێزان: پێویستە گفتوگۆی ناو ماڵ، بەتایبەت لە خێزانە کۆچبەرەکانی دەرەوەی وڵات، بە زمانی کوردی بێت بۆ ئەوەی منداڵان لە زمانەکەیان دانەبڕێن.

٣. ڕێکخستنی چالاکیی کولتووری: ئەنجامدانی کۆڕ، کۆبوونەوە و چالاکیی نەتەوەیی و کولتووری بەردەوام بۆ کوردانی دەرەوەی وڵات.

٤. بووژاندنەوەی ژیانی ئەدەبی: ناوەندەکانی خوێندن و ڕۆشنبیری دەتوانن مانگانە کۆڕی ئەدەبی و شیعری کوردی ساز بکەن بۆ هاندانی خوێندکاران.

٧. پتەوکردنی پێوەندییە کۆمەڵایەتییەکان: هاندانی تێکەڵاوی و

پێوەندیی کۆمەڵایەتی و کولتووری لە نێوان ناوچە جیاوازەکانی کوردستاندا، بۆ دروستکردنی نەوەیەکی یەکگرتوو و نیشتمانپەروەر.

تێبینی:

وشەی داخوران ئاماژەیە بۆ ئەو قۆناغەی کە زمان تێیدا بەرەو لاوازی و پووکانەوە دەچێت، ئەگەر چارەسەر نەکرێت، قۆناغی دواتر لەناوچوونی تەواوەتییە.

فێنک تەڵعەت